

Pőrén születél, pőrén távozol

Hogy utáltam gyerekkoromban azt a nyarat, amikor anyámmal a Liliom étterem kerthelyiségében meglátogattuk Pieber Lacit, aki ott tangóharmonikázott, és énekelt:

– „Szeressük egymást gyerekek, a szív a legszebb kincs. Ennél szebb szó, hogy szeretet a nagyvilágon nincs.”

Szénsavbuborékokkal teli málnaszörpöt szürcsölvé, legszívesebben befogtam volna fülemet, hogy ne halljam.

– Az élet úgyis tovaszáll, a sír magába zár. Szeressük egymást gyerekek, hisz minden percért kár!

Lehet, hogy csak az érzelgős előadásmód volt számomra kibírhatatlan. Persze, meg az is, amikor az asztalnál ülők a refrént énekelni kezdték, és közben egymás feje mellett, felett elnéztek. Tátogó, fogatlan szájukat figyeltem: Szeressük egymást! Korábban már hallottam hasonló badarságot. Szeressünk! Parancsra? Miközben a harmonikás ismétli a dallamot, felszisszenek. Egy félrecsúszott hüvelykujj, hamis hang. Anyám kérdően néz rám. Intek, hogy semmi. Jut eszembe, Mama sohasem mondta azt, hogy szeret. Biztosan úgy gondolta nem kell azt mondani. Beszéd helyett átölelt, megsimogatott. Azt éreznem kell. Talán ezért volt úgy, én sem mondtam neki soha. Pedig szerettem.

A dal végén páran összecsapták tenyerüket. Valaki félhangosan még megjegyezte, ennél szebb szó, hogy szeretet a nagyvilágon nincs.

*Csúcsra ne építs, irigy a világ,
nagyot zuhan, ki túl magasra hág.
Tekintsd kölcsönnek, mit felhalmozol,
pőrén születél, pőrén távozol.*

Morus Tamás

Párás reggelekre ébredünk. Az élet mozgásba lendül. Rejtélyes fényben észrevétlenül lomha ködvilággá formálódik a nyirkos természet. Csak bámulok. Madár röppen. Belevész a tejszerű ködbe. A fák tűlevelein parányi folyékony cseppecskék csillannak. Felhő alja lóg a hegyre. Szemem hiába keresi a távoli határokat. A környező ipartelepekből kikerülő por, korom, füst nedves ködfátyolként gomolyog. A Saar-vidék már csak ilyen.

Amikor a házból kilépek, halványan világítanak az utcai lámpák. A környező hegyekbe, völgyekbe alkonyat oson. Pára somfordál a fák között. Kettesbe kapcsolok, miközben autóm Saarbrücken egy külső kerületének meglehetősen meredek, kanyarokkal tarkított, nehezen belátható útján kapaszkodik felfelé. Igyekezni kell. Fenn a hegytetőn, a szürkületben, lassan jön felém, egyre nő a modern épület. Ide igyekszem, a nemrég felépült Szent Morus Tamás templomba. Hangokra figyelek.

A fülemben doboló zenei hangokra. Már a hátsó bejáratnál tartok, amikor a szívem felugrik a torkomba, ott lüktet tovább. Szokatlan, hogy ennyire izgulok, pedig már több mint egy éve, itt a templomban zenélek. Nyugtatni próbálok magam. Minden rendben lesz. Csak semmi izgalom.

Az esti misén – kórusommal – újszerű „műsorról” mutatkozunk be. Egy addig ismeretlen jellegű, vagy legalábbis ebben a városban még sosem, a liturgikus hangzást figyelmen kívül hagyó zene csendül fel nemsokára a felszentelt falak között. Több hete mennek a próbák. Az alkalomra írt beat-misémmel lesz a bemutatója. A várakozó autók között a templomhoz érek. Amikor bent vagyok, lépéseim visszhangoznak a hosszú keskeny folyósón. Eszembe jut a sokszor késő estig tartó próbák izgalma, amikor a kórustagok, harminckét fiatal lány és fiú, vezényletem alatt, orgonajátékomra figyelve feszülten tanulja, odaadó lelkesedéssel énekl, az e falak között szokatlanul hangzó zenét. Kintről hosszú sorokban jönnek a hívők. A templomhoz tartozó gyülekezet katolikusai. A modern templom pár évvel ezelőtt (1968) felavatott belső tere színültig megtelik a hívőkkel.

Most, évekkel később azon gondolkodom, miféle szándék vezette az illetékeseket, hogy az újonnan megépült templom védőszentjének Morus Tamást válasszák. Ha jól emlékszem, a többé-kevésbé kisvárosnak számító Saarbrückenben (180 000 lakos) kilenc vagy tíz, kisebb-nagyobb templom működik. Van közöttük, ami a XIII. században, de nagy részük 1700–1800 körül, vagy még később épült. Tehát miért éppen Morus Tamás?

A szent életének majd minden részlete jól ismert. A tehetséges fiú tizenhárom éves korában egy érsek udvarába került apródnak, aki hamarosan az oxfordi egyetemre küldte. Huszonhárom éves korában Tamás már ügyvéd volt. Három évvel később, 1504-et írtak akkoriban, kezdte politikai pályafutását, tagja lett a parlamentnek. Mindenütt kedvelték, ő meg humanistának vallotta magát. Mivel vallásos életet élt, korán életre szóló barátságot kötött a későbbi rochesteri püspökkel Fisher Jánossal. 1509-ben VIII. Henrik lépett az angol trónra. A király azt remélte, hogy Sir Thomas személyében (akit kancellárrá nevezett ki) szövetségesre lel az első házasságának érvényességéről folyó vitában, de hamarosan belátta, hogy csalódott. Amikor a király kényszeríteni próbálta a papságot, ismerjék el őt, az angol egyház oltalmazójának és fejének, Morus, annak ellenére, hogy jól tudta mi a tét, a lelkiismeretére hivatkozva ellenszegült. 1532. május 16-án Sir Thomas benyújtotta lemondását. Később, amikor megtagadta a király hűségnyilatkozatának aláírását, a hírhedt londoni Towerba zárták Itt, állítólag a börtön kapitányának a következőket mondta: „Uram, megígérem Önnek, hogy nem fogok panaszkodni ellátásra, lakásra és elhelyezésre. Ha mégis megszegném ígéretemet, vagy bármiben is terhére lennék önnek, akkor megengedem, hogy kíméletlenül tegye ki a szűrőmet.” 1535. július 6-án vették a vesztőhelyre. Nyugodt és derűs volt, mint mindig, belsőleg készen állt a vértanúságra. A Katolikus Egyház mellett kitartó Morus Tamás, Anglia első világi kancellárja, a lelkiismeretének engedelmeskedve vállalta a (világi) zsarnok kezéből a halált. „Először Istenre kell tekintenünk, és Isten után a királyra.”

Barátjával és sorstársával, Fisher János bíborossal együtt 1886-ban boldoggá avatták. 49 évvel később, pedig XI. Pius pápa mindkettőjüket szentté avatta. 1935-ben egy olyan időben zajlott a szentté avatási eljárás., amikor a fasizmus és náciizmus

felemelkedésének, a bolsevikok végleges berendezkedésének árnyéka sötétedett Európa felett. Valószínűleg a pápa felismerte az ebben rejlő veszélyeket. És később? 1936-ban elgondolkodott azon, hogy Maurice Thorez, a francia kommunisták vezetője miért „nyitott” a francia katolikusok felé. Micsoda fordulat. XI. Pius pápa, aki pápaságának kezdetén a szélsőjobboldali rendszereket bátyának tekintette a liberális szekularizmussal és a kommunizmussal szemben, miként változtatta meg álláspontját. „Ön elfogadja a kezet, amelyet mi Ön felé nyújtunk, mi is kinyújtjuk kezünket és kérjük Önt, fogadja el. Persze, szó nincs ideológiai keveredésről. Szó nincs kompromisszumról azokat az elveket illetően, amelyeket az egész világ ismer és elismer a katolikus egyházzal kapcsolatban. Csak arról van szó, hogy jót tegyünk az Ön révén.” Persze a pápa engedékeny hangját az is segítette, hogy ebben az időben már mind nyilvánvalóbbá vált a faszizmus és a náciizmus okozta határtalan veszély konkrét volta. A pápának már évek óta nehéz döntéseket kellett hoznia. 1933 áprilisában, nem sokkal Adolf Hitler hatalomra jutása után, levélben kérte Keresztes Terézia Benedikta nővér XI. Pius pápát, hogy foglaljon nyilvánosan állást a német nemzeti szocializmussal szemben. Levelére választ nem kapott.

Most, amikor a Vatikán a titkos levéltárának azt a részét megnyitotta, amely az Apostoli Szentsek és Németország 1922–1939 közötti kapcsolataira vonatkozik, megtalálták Edith Stein (Keresztes Terézia Benedikta nővér) elveszettnek hitt leveleit.

1937-ben újabb levél íródott: „Hetek óta várjuk és reméljük, nemcsak zsidók, hanem hívő németországi katolikusok ezrei, sőt az egész világ, hogy Krisztus egyháza felemeli a hangját, és véget vet a Krisztus nevében zajló igazságtalanságnak.” Ezután Edith Stein felteszi a kérdést: „Vajon a faj és az állami erőszak istenítése, amellyel a rádió naponta bombázza a társadalmat, nem tekinthető-e nyilvánvaló eretnecségnek?” Majd így folytatja: „Szentatyám, mint a zsidó nép gyermeke, aki Isten kegyelméből 11 éve a katolikus egyház gyermeke, bátorkodom a kereszténység atyjának tudomására hozni azt, ami németek millióit bántja.”

A pápa válasza most is késett. Erről Edith Stein később említést tett. Feljegyzéseiben ezt írta: „Bizonyos idő után pápai áldást kaptam a magam és hozzátartozóim számára. Más egyéb nem történt.” Emlékeztetőül: a karmelita rendbe lépett Edith Steint, a náci az auschwitzzi megsemmisítő táborba hurcolták, ott pusztult el egy gázkamrában, 1942 augusztusában.

Térjünk vissza Morus Tamáshoz. 2001-ben II. János Pál az államférfiak és a politikusok védőszentjének nyilvánította Morus Tamást, aki életével és mártíriumával tanítja, hogy sem az embert Istentől, sem a politikát az erkőlctől nem lehet elválasztani. A vallási és a politikai élet összekeverése ellen II. János Pál számtalanszor felemelte a szavát. „A politikai élet független a vallástól és az Egyháztól, de nem lehet független az erkőlctől.” Az Egyház tudatában van annak, hogy a demokrácia csak akkor lehet sikeres, ha az ember valós természetének megértésére alapul. A XX. század megmutatta, hogy azoknak volt igazuk, akik az emberi természetből fakadó erkölcsi törvények létezésében hittek.

Morus Tamás példája azt is mutatja, hogy ő egyike azoknak, aki a lelkiismerete parancsára a világi zsarnokkal szembe mert szállni, még ha elhatározása az életébe került is.

Azt hiszem, a mai ideologizált világban nehéz azokat meggyőzni, akik a lélek, a lelkiismeret, a szabad akarat és az erkölcsi döntés létét – valamelyik politikai kényserből – nem ismerik el. Pedig ezzel – az ellenállás létét kétségbe vonva – az evilági zarnokságok számára készítik elő a terepet.

Kezem az orgona billentyűin. A visszapillantó tükörben látom, hogy nyílik a hátsó ajtó, a hívők felállnak. A gyülekezet fiatal papja már az oltár előtt áll, amikor megszólal az orgona. Szemem, a körém sereglett kórustagok figyelő szempárjaival találkozok. Felcsendül a mise.

Évről évre – az újságok tele vannak aggódó jegyzetekkel –, hogy mennyire megváltozik a hívőknek az egyházakhoz kötődő viszonya. Hódítani kezdett az a fölfogás, hogy a vallás magánügy. Sőt, sokak szerint csak az egyénre tartozik, hogy Mohamedben, Jézus Krisztusban vagy Krisnában hisz-e. Az állam ebbe ne szóljon bele. A történelemből azt állapíthatjuk meg, hogy különböző korokban nagyon sokféle kapcsolat alakult ki a kereszténység és a politikai hatalom között. A királyok és az egyház hosszú küzdelmében mind az uralkodók, mind a pápák evilági gazdagságra és hatalomra törtek. A szegénységnek, a gazdagságnak, a hatalomnak és az elnyomásnak a kérdése ma is aktuális. Tudjuk, hogy a „felszabadítás teológiája” – latin-amerikai ferencesek indították el a hatvanas-hetvenes években –, a Vatikán elítélő nyilatkozatai ellenére is egyre terjed az egész világon. Véleményem szerint ennek nincs sok köze az általánosságban hangoztatott liberalizáláshoz. Háború után felnőtt (Németországban) egy olyan új generáció, aki másképpen gondolkodik, mint az autoritáshoz szokott szülei. Ezek közé tartozik a már említett Morus Tamás templom fiatal papja is.

Házvezetőnőjével nagyon gyakran jöttek hozzánk vendégségbe. A város feletti hegyen (Winterberg) lakunk. Az ebéd, vagy vacsora után kiülünk a széles erkélyre, és miközben a Saar folyó fényesen csillogó vizét nézzük, beszélgettünk. Ritkán, a közös templomi teendőkről, gyakrabban apró emberi (világi) dolgokról. A katolikus pap többször megemlíti, hogy már gyerekkora óta mennyire szeretett volna magának egy igazi motorkerékpárt. Hogy tudna száguldozni, repülne azzal! Szegények voltak, így még ábrándozásaiban sem jelenhetett meg egy rohanó motorbicikli képe. Szerette a zenét. Amikor odaült mellém a zongorához, valami klasszikus darabot játszottam, vagy valami saját, dzsesszes hangvételt. Egy ilyen alkalommal merült fel a „modern-mise” gondolata. Rögtön benne volt.

Még volt valami, ami később is foglalkoztatott, mély benyomást gyakorolt rám. A misék menete, hónapról hónapra egy meghatározott ritmusban, természetesen követve a liturgiához kapcsolódó rendszert, haladt tovább. Kétszer történt, hogy egy idős, idegen pap jött „hozzánk” misézni. Mindkét esetben fel kellett szentelni, meg kellett áldani a templom új adományát. (kereszt, kép) Amikor később megkérdeztem, véletlen volt-e, hogy ő mindkét alkalomkor nem volt ott, magyarázkodásba kezdett. Lassan megértettem, hogy a megáldás rítusával van baja. Semmi esetre sincs problémája, a miséhez tartozó szertartással. A szentmise végén természetesen mindig adott áldást, mert ez a kegyelmek megerősítésére szolgál, melyekben a hívek a szent áldozat bemutatásánál részesültek. Az áldoztatás után adni szokott áldás vi-

szont az egyházi törvényekkel ellenkezik. Ha jól emlékszem, nála erre nem is került sor. (Hozzá kell tenni: ahol régi idők óta kegyeletes szokásban van, tűrhető.) Az áldás formája a legrégebb keresztény emlékeken a kéznek kinyújtása a fölé, aki az áldásban részesül. Rendesen keresztvetéssel párosul, annak jeléül, hogy a kereszten történt megváltás forrása mindannak a természetfölötti erőnek és kegyelemnek, amelyben az áldás részesíti. Láthatóan nehezebbre esett magyarázatát folytatni. Aztán csak röviden annyit mondott, pappá avatása után világossá vált számára, a második világháborúban a keresztény egyházak által „megáldott” fegyverekkel gyilkoltak. Ez olyan mélyen megrendítette, hogy e felismerés óta nem lenne képes az áldásadás e formáját elvégezni.

„Ha egyedül vagy, akkor is veled van Isten és a lelkiismereted.”

Morus Tamás esetében a lelkiismeret szaváról beszéltem. Az általa elfogadott, felállított erkölcsi norma egyezett egyházának erkölcsével. Az évszázadok (negatív) tapasztalata, azóta ebben a tekintetben is sokban megváltoztatta az egyén és az egyház kapcsolatát. Miben lehetünk biztosak? A lelkiismeret egymaga ezer tanú. Nem csálóka az a természetes megérzés, ami megmondja nekünk mi a jó, és mi a rossz? Miféle természetes megérzés irányítja, vezeti tettünket arra az útra, ahol el kell döntenünk, hogy mi az erkölcsös és erkölcstelen, igazságos és igazságtalan? Térjünk vissza arra, hogy mi indította be a lelkiismeret szavát papunkban, hogy az inkább részlegesnek mondható, mégis látható ellenállást tanúsítson. Azóta a pápa nyilvánosan is bocsánatot kért, hogy egyháza fegyvereket, bombákat áldott meg. Az egyházfő nem tért ki arra, hogy a Hirosimára ledobott atombomba is áldást kapott, pedig az illetékes katonai lelkipásztor George Zabelka feladatához híven megtette azt.

Előljáróban tehát, természetesen a tábori lelkész nem maga oldotta ki, dobta le a bombát. Kérdés persze, hogy amikor a bűnösség nagyságára kérdezzük, a kódo-bálót vagy annak a tette való felbujtóját kell elítélnünk.

1945. augusztus 5-én a bombát szállító egység a bevetés előtt, a következő imát mondta a lelkipásztor Zabelka után: Mindenható Atyám, aki imánkat meghallgatod, mi, akik szeretünk, kérünk Téged, segíts azoknak, akik a Te magasságos mennyei országodhoz közelítve az ellenségig merészkednek. Benned bízva járjuk utunkat, mert mi tudjuk, most és mindörökké a védelmed alatt állunk. Ámen.

George Zabelkára gondolva, most egy aforizma jut eszembe: „Rossz házőrző az olyan lelkiismeret, aki a hibája megtörténte után ébred.” Ő ugyanis később, hosszú „beismerő” levélben próbálta magyarázni tettét. Most ebből egy pár részlet. „Mi semmit nem tudtunk az atombombáról. Csak azt tudtuk, hogy egy nagy erejű bomba ledobását készítik elő. Az, hogy egy atombombáról volt szó, érthető okokból, csak 1945. augusztus 6-án tudtuk meg. Beismerem, nem mondtam semmit a ledobás ellen, mert mit is mondhattam volna. Én is, mint többnyire mindenki a Tinian szigeten, nem tudtunk semmiről. Valószínűleg majd Isten előtt az Utolsó Ítélet napján, amikor a tudatlanságommal védekezem, ő majd az irgalmasság oldaláról és nem az igazság felől bírálja tettemet. Mint katolikus papnak az volt a feladatom, hogy a fiúkat felkészítsem a katolikus egyház és Jézus Krisztus nevében a háborúra. Ha ma visszatekintek, nem vagyok biztos abban, hogy a feladatomat nem rendesen végez-

tem volna. Értem ezalatt, hogy mint katonai lelkipásztor becsülettel teljesítettem hivatásom. Én mindig arról prédikáltam, amit az egyházam elvárt tőlem. Mint ahogy tanultam, igyekeztem a fiúkhoz szólva nemcsak a szexuális életükről beszélni. De beszéltem nekik a kínzásokról, a foglyok megöléséről. Persze voltak olyan dolgok, amiről ennyire nyíltan nem beszéltünk. A civil lakosság kiirtása mindig a tiltott dolgok közé tartozott. Ha egy katona tőlem megkérdezte volna, mi van akkor, ha egy gyerek fejébe golyót röpíték, biztosan azt mondtam volna neki, hogy az, halálos véteknek bizonyul.”

A Tinian szigeten működő, a világ legnagyobb katonai repülőteréről percenként három repülőgép startolt. Ezek közül sokan Japán felé repültek, hogy ott a civil lakosság százait, ezreit öljék halomra.

– És én, hallgattam, – mondja Zabelka.

A tábori lelkész gyakran találkozott számára megmagyarázhatatlan dolgokkal. Olyanokkal, amiket a háború szörnyűségei okoztak, vagy idéztek elő. „Emlékszem egy fiatalemberre, aki egy Japán város bombázásában vett részt. A sziget egyik lazarettjében ismertem meg, ahova pszichikai összeomlása miatt került. Elmesélte, hogy parancsot kapott a város feletti mélyrepülésre, ahol aztán nagyon alacsonyan egy főutca felett repült. Egyszerre, mintha előtte lenne, egy kisgyereket pillantott meg az utcán állva. A csöppség tágra nyílt szemmel nézte a repülő csodát. A pilóta tudta, hogy pillanattal később a kisgyerek, a kioldott napalmbomba martaléka lesz.” A lelkész még keserűbben folytatja: „Igen, én tudtam, hogy a civil lakosságot is gyilkolják. Sőt, talán jobban tudtam, mint sokan mások. Mégsem tartottam egyetlen prédikációt ellene azoknak, akik ezt tették.” Ezután azt részletezi, miként kapott már „kiképzése” alatt agymosást. De – mint mondja –, már előtte sem tapasztalta, hogy egyetlen bíboros, vagy püspök felemelte volna szavát, vagy akár említette volna az US hadigépezet háborús bűneit. „Ezen kívül, ők nagyon is jól tudták, milyen kiképzést (agymosást) kap egy magamfajta tábori lelkész. Mégis, Boston püspöke, Cushing, pappá szentelt engem. Elég világosan beszélek?” Egy elkeseredett keresztény hangja ez. Egy feje tetejére állított világot vádol? Hogy vegyük elő újra a klérus és az állam szerepvállalásait? „Kudarcot vallottam mint pap, de még nagyobb kudarc az, hogy nem igaz keresztényként viselkedtem.”

1945 után hatvanöt évvel ki emlékszik még Zabalkára? Időről időre felröppennek hírek, mint például azt hiszem 2003-ban, hogy „az áldozatok hozzátartozói és a háborús veteránok tiltakozása ellenére kiállították a washingtoni Smithsonian Repülési és Űr Múzeumban az Enola Gay-t, azt a repülőgépet, ami 1945-ben ledobta az első atombombát Japánra. (Állítólag, azóta 4 millió ember nézte meg a repülőgépet.) A háborús veteránok mellett túlélők is hallatják hangjukat: „Ez egyértelműen egy embereken végrehajtott kísérlet volt, ami gyerekeket, felnőtteket, öregeket és nőket gyilkolt meg válogatás nélkül” – mondja Akito Suemune, egy atombomba elleni szervezet elnöke, aki 18 éves volt a Little Boy ledobásakor. Vagy egy másik hír 2007 novemberében: Szívproblémái miatt 92 éves korában, ohioi otthonában meghalt Paul Warfield Tibbets, az Enola Gay pilótája, aki az első atombombát dobta Hirosimára.

Az ember megvacsorázik, közben hallgatja, vagy nézi a híreket. Gyerekkoromban gyakran hallottam – amikor a felnőttek beszélgettek – valami olyasmit, hogy az idő képes a sebet begyógyítani. 2010. augusztus 6-án már ezt olvashatjuk: „Először kép-

viseltette magát az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia a Hirosima elleni amerikai atomtámadásra emlékező ünnepségen. Akiba Tadatosi, Hirosima polgármestere helyi idő szerint 8 óra 15 perckor több tízezer idős túlélő, gyermek és magas rangú tisztségviselő előtt kongatta meg a békeharangot – abban a pillanatban, amikor 65 évvel ezelőtt az Enola Gay B 29-es bombázóról ledobták az atombombát a városra.” Csak emlékeztetőül: Japán a világ egyetlen országa, amely atomtámadást szenvedett el, az Egyesült Államok pedig az egyetlen, amely harcban atomfegyvert vetett be.

Zeng a templom a kórus hangjától. Nem nézem a kottát. Másra gondolok. A Kyrrie után megszólal a Gloria. Egymást követik a liturgia műveletei. Zeneileg megpróbálok a beat helyett inkább a gospel-dzsesszes életérzés hangján orgonálni. Közben figyelem, ahogy a hívők átadják magukat az újszerű zene hangulatának. Felcsendülnek az utolsó akkordok, és utána csak azt érzékelem, hogy az eddig figyelmesen ülő hívők egyszerre felállnak, és hátra, az orgona felé nézve viharosan tapsolnak.

Felgyújtom a kis lámpám. A halvány fényben látom, hogy az óra éjjel fél kettőt mutat. Álmodom újra? Vagy, valami gyorsuló emlékképek mozija kezd peregni, mozdatlan agyam vetítővásznán? Most megint, mielőtt lefekszem, kezdenek szép rendben előmasírozni. Nem tudok szabadulni a gondolattól. Összefüggéseket keresek. A szálak behálózhatnak.

Thomas Morus. Nem csak itt Saarbrückenben, de Hamburgban, 2009 márciusától Rómában is van róla elnevezett templom. Aztán Edith Stein. Ki volt ő, aki zsidóként született, majd 43 éves korától karmelita apáca lesz és halála után az árvák és mártírok védőszentjéül 1998. október 11-én II. János Pál pápa katolikus szentté avatja.

A szent, aki jelentős filozófiai munkákat is mondhatott magáénak az Alsó-sziléziai Breslauban, 1891-ben ortodox zsidó családban született. Tizenhárom éves korában kitért a judaizmusból és ateista lett. Előbb a göttingeni egyetemen Edmund Husserl tanítványa majd annak asszisztenseként, mesterét elkíséri a freiburgi egyetemre. Itt szerez doktorátust 1916-ban. Öt évvel később elolvasta Avilai Szent Teréz misztikus önéletrajzát, ami valószínűleg megerősíti elhatározásában áttérni a katolicizmusba. 1922. január 1-jén megkeresztelték. Ez után 1932-ig a speyeri dominikánus leányiskola tanára. Miközben a katolikus filozófiát tanulmányozta, többek között németre fordította Aquinói Szent Tamás „Az igazságról” (De veritate) művét. 1934-ben belépett a karmeliták kölni rendházába és felvette a Keresztről nevezett Benedikta nevet. Megírja Véges és örök Létezés (Endliches und ewiges Sein) tanulmányát. Ebben megpróbálja összeegyeztetni Aquinói Szent Tamás és Husserl filozófiáját. A növekvő náci fenyegetés miatt már Hollandiába írja meg „Tanulmányok Keresztes Szent Jánosról: A kereszt tudománya” című könyvét. 1942. július 26-án Hitler elrendelte Hollandiában is az áttért zsidók letartóztatását, majd Rosa nővérel együtt az auschwitzzi koncentrációs táborba szállították. Napokkal később, augusztus 9-én gázkamrában megölték.

Engem filozófiai értekezései mellett inkább a szeretetről szóló írásai fogtak meg. Később persze árnyaltabb lett a róla alkotott véleményem. Különösen az ismeretlennel összefüggő meglátások, (Husserl és Aquinói Szt. Tamás filozófiája nyomán)

az alapvető kérdés taglalása – hogy a megismerés során létrejött ismeret mennyiben felel meg a valóságnak, az igazságnak, mennyiben adja meg a valóság lényegét, igazságát – keltette fel figyelmemet. Fontos lesz majd számomra: a megismerés során milyen jellegű és mértékű a megismerő ember (testi, szellemi, lelki tevékenységének) szerepe. Hogy is hangzott a korábbi, a transzcendens állapottal kapcsolatos gondolat: „meg nem érthető, csak átélhető – de elérhető bizonyosság”. Itt most a megismerő ember esetében: „az ismeret a valóságot tartalmazza-e valamilyen módon, vagy pedig csak a tudatunk (pszichénk) önkényes, esetleg véletlenszerű szubjektív reakciója az, amit átélek? Tovább lépve, az egyébként érdekes filozófiai bölcsekedésen, most engem jobban érdekel Edith Steinnek a szeretetről írott gondolatai. Persze ezek sincsenek távol filozofikus alkatától, amikor párhuzamot lát a két filozófus (Aquinoi Szent Tamás és Husserl) gondolatmenetében. Miszerint: a felismerést, absztrakció (Einklammern) útján nyert lényeg (Wesen), segíti a dolgok igazsága (veritas), a külvilág fontos és létező összefüggéseinek a feltárásában. (Előre elárulom, hogy ez a felismert állapot fog majd nekem is az „eligazodásban” segíteni.) Nem véletlen, hogy a keresztény vallás elemzésénél is ez a „Wesen”, illetve „veritas” keresés lesz a módszertani alap, aminek lényege és igazsága Jézus Krisztus megváltást hozó kereszthalála.

„A megváltás az isteni szeretet megnyilvánulása. Isten lényege, igazsága maga a szeretet.”

Valamikor 1958 őszén ismerkedtem meg Latzin Norberttel. Összhangzattan órán mutatta, játszotta zongorán tanárunknak, az ő külön-bejáratú megoldását, egy nehezebb zenei példához. Nem jártunk egy osztályban (ő három évvel fiatalabb volt nálam), de rendkívüli tehetsége miatt nem jelentett neki problémát a felsősökkel lépést tartani. Ebben az időben kezdtünk, az akkor kialakuló jazzéletben, együtt zenélni. Lendületes, intelligensnek nevezhető játéka magával sodró hatással volt rám. Amikor 1959-ben megalakult a Nebuló zenekar, őt ajánlottam, jöjjön hozzánk zongorázni. Ettől az időtől kezdve többször jöttünk össze nálunk. Beszélgettünk, főztünk, zenéltünk. Egy szép napon borosüveg volt a hóna alatt. Jó vörösbor. Akkor ittam először egy „olyan” francia nedűből. Emlékszem én is többször voltam náluk, de nem nagyon jól éreztem magam ilyenkor, mert idős édesanyját számomra kellemetlen módon mindig leteremtette. Később, magyarázóan panaszkodott, szörnyű egy olyan gyereknek, mint ő, akinek aggastyán korú szülei vannak. Bővebben ennek hátrányát, amiért ez neki szégyen (?) lenne, nem fejtette ki soha. Azt hiszem apja már ebben az időben nem élt. 1962-ben zenéltünk utoljára együtt. Nekem a Magyar Rádióban lehetőségem volt saját zenekarral újabb (jazzhangzású) szerzeményeimből párat felvenni, és persze Norbertet hívtam zongorázni. (Mátrai Tamás fuvolázott, Szudy János dobolt, jómagam nagybőgőztem). A felvételek jól sikerültek, még évek múltán is sugározta őket a rádió. Ha jól emlékszem ezután, még ha találkoztunk, egy-két pohár bort ittunk együtt, aztán útjaink elváltak.

Amikor 1971-ben Németországba mentem, Norbert a Bergendy együttesben játszott. Később örömmel hallottam, milyen sikeres volt további zenei útja, annak eredménykeltő jövője.

Valamikor, 1981 nyarán müncheni lakásomban csöng a telefon.

– Brunner Győző vagyok.

- Te meg hogy kerülsz ide?

Győzöt 1964 nyarától ismertem, amikor a Metró együttesből kivált dobost az éppen új zenekart alakító Balassa Tamásnak ajánlottam. Aztán itt együtt zenéltünk. Hány éve annak?

- Latzin Norberttel itt vagyunk Münchenben. Meglátogathatunk?

- Gyertek.

Szívmengető érzés volt a régi időkre gondolni. Ugyanakkor furcsa is. Milyen lesz a találkozás, ennyi év után, egy idegen világban, új környezetben. Aztán, amikor a schwabingi lakásunkban hárman leültünk, elindult a beszélgetés. Győző, a rá oly jellemző szerény vigyorral jelezte: „nyugaton” akarnak maradni. Ő valószínűleg tovább, valamire Amerika felé, Norbert viszont itt maradna Münchenben. Ma, 2014-ben egy ilyen kijelentés teljesen értelmetlennek tűnik. Akkor, a „maradást” még disszidálásnak nevezték, és nem tartozott a legkönnyebb elhatározások közé. Ha nem sikerül kint az elképzelt jövő, nincs visszaút.

Norbertet a bizonytalanság levegője vette körül. De máskülönben is, korábbi lényéhez képest, nagyon megváltozott. Egy régi kedves ismerős idegenné vált személyének benyomását keltette bennem. Nekem éppen ebben az időben indult be a grafikai stúdióm, ami számomra napi feszített munkát jelentett. Az első hetekben keveset találkoztunk, de aztán, egy-két hónap múltán, az együttlétek rendszeressé váltak. Újra közel kerültünk egymáshoz. Próbáltam felhívni figyelmét arra, hogy itt is folytathatja a zenélést. Jó muzsikusokat mindenhol keresnek. Állami pénzből egy panzióban lakott és közben intézte „németesítését”. Homályosan tudtomra adta, hogy ő már nem akar zenélni. Ezt nem csak, hogy nem akartam megérteni, de még továbbra is buzdítottam. Sőt, magam is vettem egy basszusgitárt, szóltam a dobos Kosári Baláznak (aki akkor még aktívan zenélt), alakítsunk egy triót. Szereztem helyiséget, ahol zongora volt, szabadidőmben próbáltunk. Az első nyugtalanító jel akkor jelentkezett, amikor egyszer Norbertet délután fél háromkor kerestem a panzióban. Háromnegyed háromtól percenként nézte az óráját, és rám alig figyelve, készülődött a napi adag elfogyasztásához. Pont háromkor szatyorból kétliteres olcsó bort vett elő. Szertartásosan üvegpoharat tett mellé és inni kezdett. Közben figyelmeztetett, ha akarok még valamit, akkor azt gyorsan, mert nem tudja meddig lesz még józan. Ma sem értem miért ignoráltam teljességgel ezt aényt... még most is nehezemre esik kiejteni... barátom alkoholbeteg. Valami belső kényszer alatt még arra is rábeszéltem, hogy elektromos hangszert vásároljon, zenekart keressen, ahol a játék öröme majd pótolja, de legalábbis késlelteti a három-órákra való figyelését. Rövid idő múlva egy zenekarral már Svájcba mehetett zenélni. Rengeteg munkám mellett is örömmel gondoltam a lehetőségre, hogy mostantól vele minden a rendes kerékvágásba kerül. A kiutazása utáni harmadik vagy negyedik napon cseng a telefon. Norbert jelentkezett. Szomorú lett körülöttem minden. Elmondta, hogy játék közben már képtelen, nem tud a harmóniákra, dallamra koncentrálni. Hakni közben összehalkolta hangszerét és az üvöltő zenekarvezető fenyegetése ellenére visszautazott Münchenbe. Üresség és tanácstalanság volt bennem, amikor letettem a telefonkagylót.

Csak úgy, az üvegből, vizet iszom. Mióta is? Már két hónap óta nem találkoztunk. Közben sok dolgom volt. Mégis – amint kevesebb munkám akadt – meglátogattam.

Hallom, már megkaptam a német származási elismerést és ezzel hivatalosan is hozzájutottam bérletéhez, szociális juttatáshoz. Büszkén csengett a hangja, amikor közölte, lakása az Altstadt-Lehel kerületben van. Amikor nála voltam, már nem beszélünk a jövőről, tervekről. Ebben az időben előjött egy olyan dologgal, ami számomra, vele kapcsolatban, teljesen új volt, a csillagjósolás. Egy szép napon vásároltam egy húsz vaskos könyvet. Mind az asztrológiával foglalkozott. Ettől kezdve csak a 12 horoszkópházzal, állatövi jegyekről, csillagképekről lehetett vele beszélni. Megtudtam, hogy az asztrológiai házakhoz külön házszámítási módszerek tartoznak. Külön könyve volt ahhoz, hogy a házak, jegyek és bolygók helyzetét, egymással bezárt szögkapcsolatukat kiszámítsa. Ezek együttes kölcsönhatásainak elemzésével is foglalkozott. Elkészítette mindkettőnk horoszkópját. Így vizsgálva jellemünk, tekintettel az életünkben még feltehetően megélt eseményekre. Csodálkoztunk, mennyire komolyan, tudományként tekint az, amit csinál. Meg volt győződve arról, hogy a lehető legnagyobb tudással rendelkezve, képes „kiszámítani” a jövőt. Valami jelt követően elkezdett lottózni. Hetek múlva lehangoztan jelentkezett. A horoszkóp által kiszámított nyereség elmaradt. Nyugtalanító volt, ahogy mondta: még egy esélyt ad a csillagoknak. Két hónap múlva keserűen közölte, antikváriumba vitte az összes könyvet. Csalódott. Az egészet mégsem lehet tudományként tekinteni. Nincs értelme, valamiben is bízni.

A következő hónapokban gyakran volt nálunk, sőt ha hosszabb, napokig tartó utazásra távol voltunk, ő vigyázott Nyafira, a macskánkra. Egyszer azt mondja Jutkának:

– Emlékszel, amikor körömvágó ollóval nekiálltál a hajamat vágni?

– Úristen, mikor volt az?

– A Nebuló zenekarral Balatonon turnéztunk, te meg a bemutatón manöken voltál.

– Igaz. Valamikor 1961 vagy 62-ben!

Így ment ez. Anélkül, hogy az alkohol okozta problémák, megoldódtak volna, egy darabig még ment tovább minden, mint eddig. Aztán egy napon azzal állított be, hogy beiratkozott egy Augsburgban bejegyzett társasághoz. Ugyan negyven márkát kellett a feliratkozásért fizetni, de egy év múlva megkapja a perfekt öngyilkosság procedúrájához szükséges gyógyszerek listáját. Lemerevedve kértem, hogy ne folytassa. Titokban, abban reménykedtem, hogy ez csak egy pillanatnyi hangulatterméke lehet. De nem. Pontosan egy év múlva telefonál, hogy eladta hangszerét, mert Svájcba kell utaznia. Ott patikában, szabadon lehet vásárolni egy olyan szert, ami az öngyilkosság pillanatait, a halál beállta előtt még „mámorosabbá” teszi.

– Norbert, ne tedd ezt velem!

– Miért, mi van?

Pár nap múlva újra telefonált. Hangja titokzatosan, vidáman csengett. Mindent beszerzett.

Teljesen kiszáradt a torkom. Úgy érzem, magyarázkodnom kellene. Nem mentse-
gemül hozok egy példát arról, hogy ilyen esetekben mit lehet egyáltalán tenni. Éppen ezekben a napokban mesélte orvos barátunk, hogy hónapokkal ezelőtt egy paciense, a rendelésben pötyögte el, vallott öngyilkossági szándékáról. Orvosi etikája rögtön azt tetette vele, hogy értesítse a pszichiátriai intézetet, ahol az ilyen betegek-

ket kezelik, megpróbálva szándékukról őket lebeszélni. Barátunk elmondta, hogy paciense két nappal ezelőtt „gyógyultan” szabadult, majd tegnap sikeres öngyilkosságot hajtott végre. Az ilyen, vagy hasonló hírek – most éppen – nem hangolták szebbé a karácsony előtti hangulatot. A városban fenyőfákat cipelő emberek árnyai között forralt bor és égő gyertya illata terjeng. A vásári bódé előtt, vágyakozással teli gyermekszemekben színes gömbök fénye csillan. Oh Tannenbaum... Jutka, az ünnepi készülődés hangulatában, ilyenkor apró süteményeket és persze bejglit süt. Mint eddig mindig, Norbertnek is készül a mákos és diós.

Jutka mondja, hogy a Norbertnek szánt, becsomagolt bejglik, már napok óta ott sorakoznak a konyhaasztalon. A finomságok várnak arra, hogy a (mindig) magával hordott szatyrába tegye őket. Már öt napja nem jelentkezett. Számunkra mind gyötörőbbé vált az eddig visszafojtott kérdés: hát mégis? Megtette? Kint már sötét volt, amikor Jutkával vettük a télikabátot, elindultunk. Amikor a háznál a kapucsengőt nyomva fent senki nem nyitott ajtót, vártunk, hogy a lakók közül valaki beengedjen. A legfelsőbb emeleti manzárdtérben volt a lakása. Többször csöngettünk. Az ajtón dörömböltünk. Erre a szemközti lakásból fiatal férfi jött elő. Kérdeztük, ismeri-e Norbertet. Csak a vállát vonogatta:

- Csak így, az ajtó előtt. Beszélgettünk párszor.
- Mikor látta utoljára?
- Talán egy hete?

A közeli rendőrségre mentünk. Előbb kellenül vette az ügyeletes a bejelentésünket, de amikor az augsburgi öngyilkosoknak „segítő” társasággal kötött szerződését is említettem, komolyra szűkült a fiatalember szeme. Átszólt a másik szobában várakozó rendőrnek, aki rövid eligazítás után velünk jött. Amíg a közeli házhoz értünk, elmondtuk neki a tényállást. Fenn ő is csöngetett. Amikor nem jött válasz – miközben társát hívta az ügyeletesen – kérdezte, ki tudjuk-e fizetni, ha szakemberrel kinyitattja az ajtót. Mindketten bólintottunk.

- Rokonok maguk?

- Közeli ismerősök – mondtam és ebben a pillanatban történt először, hogy torokom elszorult. Még kérdezett valamit a fürkészőszemű, bajszos rendőr, aztán csend lett. Röviddel ezután lépések zaja hallatszott lenről. Kulcsosomóval kezében idős férfi lihegve szuszogott, miközben az utolsó lépcsőket felfelé megtette. Háta mögött egy újabb, fiatal rendőr. A kulcsos csak éppen lehajolt, máris résre nyílt az ajtó. Aztán hátrahőkölt. Csak később sejlett fel bennem, miért. A lépcsőház e kis terébe, valami orrfacsaróan átható, számomra ismeretlen szag kezdett terjengeni. A két rendőr tudta mit jelent ez. Egyikük felém fordult, halkán mondta:

- Várjanak.

Amikor a külső ajtót teljesen feltárták, belülről halk zeneszó hallatszott. Egy pillanatra megálltak. A bajszos bekiabált.

- Halló! Van itt valaki?

Pillanatnyi csend után tovább léptek. Minden ajtónyitáshoz ugyanez a rituálé. Amikor a folyosó végén az utolsó ajtót is kinyitották, hangjuk elakadt. Itt a lépcsőházban egyszerre sötét lett. A gyenge fényben Jutka keresni kezdte a kapcsolót. Véletlenül a szemközti lakásba csengetett. Az ajtón lévő kis ablakban a már ismert fiatalember feje jelent meg. Megmutatta hol a villanykapcsoló, de amikor látta, hogy Norbert ajtaja nyitva, kint állva maradt. Az egyik rendőr jött most kifelé. Én háttal

a korlátnak támaszkodva vártam. Amikor mellém lépett, suttogva mondott valamit. Agyam csak azt jelezte, megértettem. Értennem kell! Jutka nézett kérdően rám. Csak a fejem jelezte: igen. A villany megint kialudt, közben a szomszéd ordítani kezdett.

– Jaj! A francba! Miért kellett? Miért pont itt!

Bevágta maga mögött az ajtót. Még bentről is hallatszott, ahogy nyüszítve kiabál. Jaj! Jaj! Érezni kezdtem a hullaszag émelyítő hatását. Csak néztem magam elé, nem tudtam mozdulni. A villany újra világított, ketten álltunk Jutkával a sivár közegben. Bentről a férfi megint kiabálni kezdett: most mi lesz? Mit csináljak? Hogyan? Megpróbáltam ujjaimmal az orromat befogni, de ez sem segített. Közben a két rendőr ki-be járt, telefonált, intézkedett. Egyszerre a fiatalabb élém áll és kérő hangon valami olyasmit mond, hogy azonosítanom kellene a halottat. Miközben bólintani próbálok, újra sötét lett. Agyam szignálokat küld. Ezredmásodpercnyi sebességgel. Segítség, nem bírom. Valami azt sugallja, csak a szíved segíthet. Nincs más erő különben, aki be tudna vezetni abba a szobába, a tett színhelyére. Mi az az erő, amely ezekben a pillanatokban világossá teszi előttem, csak a szeretet befogadásával tudok egyetlen lépést is tenni. Távoli hangokat hallok. Közben ki mondatja velem? Szerető egyesülés, tedd lehetővé, add meg nekem, hogy az Ő isteni lényéből részesüljek. A teremtett szellemek képesek arra, hogy az isteni szeretet egész teljességét befogadják. Ellenállásom lassan oldódni kezd. Különös, fénytől övezett állapot.

„A szeretet önátadás a jóra.”

„Önátadás a valódi értelemben csak egy személlyel kapcsolatban lehetséges. Így a szeretet teljes és valódi értelemben csak személyek közt jöhet létre.”

„Az önátadás az egyé válásra irányul, és ez csak a szeretett személy részéről történő elfogadás révén teljesezhet be.”

„A szeretet magán hordja a személyes sajátosság pecsétjét. Ez, pedig érthetővé teszi, hogy Isten minden egyes emberi lélekben „saját” lakást alkosson.”

Ma már tudom, ezek Edith Stein szavai. Azokban a pillanatokban számomra csak a felismerés (zárójelbe tett) absztrakt formája létezett. Lényegként – megoldásra várva – a segíteni akarás képtelensége világlott fel. Ma már csak sejteni tudom: az Igazság maga segített, hogy ebben a különös állapotban, a világok közötti kapcsolatban, eligazodjak.

A rendőr kérdő tekintetére válaszolva elindultam. Szemét nem vette le rólam, miközben előretessékelt. Nem éreztem szagot. Ellenállásom ez irányban is megtört. A zene erősödött, ahogy a szoba felé közeledtem. Első pillanatban csak a takaró nélküli ágyat láttam, aztán ahhoz közeledve, pár lépés után megláttam a másik oldalon földön fekvő testét. Arca a padló felé, háta a közeli falnak feszülve, bal karja előre nyújtva. Kezének merev ujjai a padlószőnyegbe mélyedve. Felette, a polcon rendre egymás mellett személyi igazolványa és egy – már messziről láthatóan gondosan kitöltött – din A 4-es papírlap. A rendőrnek nem kell magyarázkodnom. Most tűnik fel dühös tekintete. Mutatja a papírlapot.

– Az augsburgiak még egy kitöltendő formanyomtatványt is küldenek a szerencsétlen áldozatuknak, hogy tisztazzák maguk. Aláírásukkal bizonyítják, saját elhatározásukból, tudatuk birtokában hajtották végre tettüket.

Pillanatokig, (vagy percekig?), még maradok. Érzem, hogy egy segíteni akaró kéz gyengéden kifelé tol. Kint, az előtérben, Jutka könnyes szemmel fogad. Érzékelem, a szomszédos férfi, ajtókat csapkodva, most már csak halkán szitkozódik. Érzem, hogy lábam a cipőben fázni kezd. A bajuszos rendőr jön ki a lakásból, azt mondja, nincs már ránk szükség. Magyarázóan még mondja, hogy a KRIPÓ bűnügyi osztályától is jön még valaki. Bizonyítani kell, hogy nem történt gyilkosság.

Hideg van és kellemetlenül nyirkos minden. A szürkésfehér, most hó nélküli úton megyünk Jutkával a Waldfriedhof hatalmas halottasháza felé. Ma lesz a temetés. Az egyik mellékravatalozóban megtaláljuk Norbert koporsóját. Csak ketten vagyunk a teremben. Dél előtt tíz órakor kezdődik a gyászszertartás. Fekete ruhában fiatal pap tart felénk. Látva, hogy csak ketten vagyunk, kézfogással kondoleál. Miközben valahonnan hangszóróból zene indul, ismeretlen, fiatal férfi jön a koporsóhoz. Közel hajol, hogy olvasni tudja a halott nevét, miközben a magával hozott virágot a földre teszi. Hangosan zokogni kezd. Döbbenet nézzük a jelenetet. A pap beszélni kezd. Erre a fiatalember felnéz, észrevesz bennünket. Magyarul kiabál felénk:

– Szegény Norbert!

A gyászszertartás nem tart sokáig. Amikor egymás mellé érünk, tisztázni próbáljuk, hogy ki a fiatalember. Válla rázkódik, úgy zokog. Pár hónapja ismerik egymást. Ő is egyedül él itt Münchenben. A városi temető két alkalmazottja targoncára teszi a koporsót. Gurítják a kint várakozó kisbuszhoz, és mint utánfutót a hátsó kengyelhez kapcsolják. A pap int nekünk, hogy ülünk be mellé az autóba. Lassan kigördülünk a sírok közé. Több mint tíz, vagy tizenöt végtelennek tűnő perc után lassít a menet. Megállunk. Miközben a koporsót a földbe engedik, az ismeretlen férfi prüszkölve zokog. A pap rövid imája után a munkások felhantolják a sírt és indulnak a busz felé. Mennünk kell, mert innen kifelé meg sem találunk a kijáratot. Nagy puha pelyhekben hóesés indul. Pislogva próbálom a szempillámra szállt apró terhet lerázni. Mielőtt a buszba szállunk, utoljára visszanezdek. Próbálom a látomást rögzíteni, mert érzem, tudom, emlékének földi jelét most láttam utoljára. A visszaúton fogjuk Jutkával egymás kezét, és szótlánul nézzük az elsuhanó sírokat. Aztán fehér lesz minden.